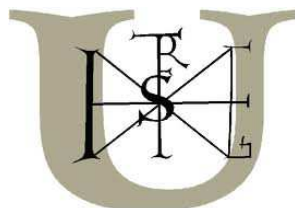

**Szent István Egyetem
Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola
Gödöllő**

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**Migrációs potenciál alakulása, és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első
évtizedében Magyarországon**

Készítette:
Huzdik Katalin

Témavezető:
Dr. habil Takács István
egyetemi docens

**Gödöllő
2014**

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

**vezetője: Dr. habil Szűcs István
egyetemi tanár
MTA doktora, közgazdaságtudomány
Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar**

**témavezető: Dr. habil Takács István
egyetemi docens, intézetigazgató
PhD, közgazdaságtudomány
Károly Róbert Főiskola
Üzleti Tudományok Intézete**

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	4
2. A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE	6
2.1. A MIGRÁCIÓ FOGALMÁNAK ELHATÁROLÁSA.....	6
2.2. A 21. SZÁZADI MIGRÁCIÓT MAGYARÁZÓ ELMÉLETEK	7
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	12
4. EREDMÉNYEK	15
4.1. SZEKUNDER KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA	15
4.1.1. Az európai uniós migráció alakulása	15
4.1.2. A magyarországi migráció alakulása	17
4.2. PRIMER KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÁSA – A HAZAI MIGRÁCIÓS POTENCIÁL 2008-BAN.....	17
4.3. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	22
4.4. KUTATÁSI HIPOTÉZISEK TELJESÜLÉSE	24
5. KÖVETKEZTETÉSEK.....	26
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK.....	29

1. BEVEZETÉS

Az emberi tőkébe való befektetések és az ezzel összefüggő gazdasági teljesítmények változása egyre jobban az érdeklődés középpontjába kerül mind a társadalom, mind a kutatók, mind a gazdaságpolitikai szereplők körében. Ma már egyre hangsúlyosabb szerepet kap a fenntarthatóság is, amelyet, ha regionális szintre helyezünk, akkor a következő fő célkitűzéseket emelhetjük ki: az elvándorlás megelőzése; a szegénység elleni küzdelem; munkahelyteremtés; az esélyegyenlőség biztosítása a vidéki lakosság számára; az egészség, a biztonság, a személyes fejlődés, a pihenés és általában véve az életminőség iránti növekvő minőségi igények kielégítése. Ezen célkitűzések megvalósítása két markáns tényezőtől függ hazánkban, valamint az európai integrációban: egyrészt az Európai Unió szervezeti, működési, finanszírozási kereteitől, további bővülésétől, illetve a nemzetállamokon belüli új hatalmi munkamegosztások kialakulásától, a decentralizációtól. (Michalski–Saraceno 2000)

A globalizáció (árak, szolgáltatások, tőke mozgása) hatással van a demográfiai folyamatokon keresztül a munkaerő összetételére, mennyiségére, így az országok gazdasági növekedési lehetőségére rövid, közép és hosszú távon egyaránt.

A 20. század második felében óriási globális változások mentek végbe a világban, mint például a népességrobbanás vagy az információrobbanás. Kutatások kimutatták, hogy szoros összefüggés van a gazdasági fejlődés és a népesedés között. Például a kapitalizmus idején a centrum országokban megvalósult technikai forradalom gyors gazdasági fejlődést indított el, amelynek hatására megváltozott a társadalmi, szociális szerkezet, ezzel intenzív népességnövekedést indukálva. A népességrobbanás mellett azonban az országok korfája is módosult: fiatalodás jellemző a fejlődő országokra, míg az átlagosnál magasabb jövedelmű országok többségére a népességfogyás a jellemző.

A népességszámának csökkenése önmagában nem jelentene problémát, viszont gondot jelent a népesség strukturális változása, hiszen a csökkenés együtt jár az átlagos életkor és a születéskor várható átlagos élettartam növekedésével, vagyis a társadalom elöregedésével. Az öregedés viszont azt jelenti, hogy nő az eltartott népesség száma és aránya, ami megköveteli a nyugdíjrendszer, a foglalkoztatáspolitika, az oktatáspolitika és az egészségügy reformját. A népesség öregedése okozta növekvő szociális terhek veszélyeztetik az EU gazdasági versenyképességét is. Ez a gazdasági bizonytalanság, mint minden bizonytalansági tényező, a gyermekvállalási kedv csökkenéséhez vezethet, a csökkenő születés pedig tovább fokozza a társadalom elöregedését.

Ma még a munkanélküliség jelent óriási problémát Európában, de látszanak már a munkaerőhiány jelei is. Rövidesen a munkaerő-szűkösség lesz a jellemző. Ha megvalósul a munkaerőhiány, akkor drágábbá válik a termelés és ez visszahathat a növekedésre. Ugyanis a megemelkedett költségeket nem lehet egyszerűen beépíteni az árakba és a fogyasztóra tovább hárítani, hiszen a globális verseny ezt nem teszi lehetővé (olcsó kínai áruk). Ez esetben pedig nem éri meg termelni, azaz visszaesik, de legalább is lelassul a gazdaság növekedése. Minderre megoldást jelenthet a migráció, hiszen a gazdaságot csak akkor lehet igazán hatékonyan működtetni, ha az optimális eloszlás érdekében eltöröljük a munkaerő szabad áramlása előtt álló akadályokat. A migráció témakörének vizsgálata viszont sokrétű, kiterjed a biztonsági kérdésekre, a migrációs folyamatokkal összefüggő növekvő bűnözés kérdéskörével, a fejletlen országokból érkező migrációs nyomással stb.

Az európai uniós migrációs folyamatokat célszerű részletesebben is vizsgálni, hiszen az európai országok közötti migrációs hullámoknak hosszú történelmük van. Ki kívánok térni, hogy milyen folyamatok zajlottak le a 20. és 21. század európai vándorlásában, milyen irányú változások következtek be a 21. századra, milyen társadalmi jellemzőkkel rendelkeznek az Európai Unióba érkező bevándorlók a 21. század első évtizedében.

A modern piacgazdaságban a globalizáció, a technikai haladás, a termelési és pénzügyi innovációk következtében a munkaerőpiacon állandó változások figyelhetők meg. Egyes iparágak térhódítása, míg mások háttérbe kerülése, leépülése természetes módon befolyásolja az állásteremtést és az állásvesztéseket. Mindezek a folyamatok pedig hatással vannak az aktívra, illetve inaktívra válási szándékokra is, és az állásvesztésen (beáramlás) és az állásszerzésen (kiáramlás) keresztül, azaz a migráción keresztül hatnak a munkanélküliek számának alakulására (Morvay 2012), az adott ország gazdasági teljesítőképességére.

Az életkori diszkriminancia miatt ma a magyar munkaerőpiac kettészakadt, a 35-40 éves kor határán egy választóvonal van. Ez a választóvonal nemcsak a fizetésekben, a rugalmasságban és a képességekben tükröződik, hanem az életkorban is. Az idősebb korosztály ugyan több tapasztalattal, többfajta gyakorlati ismerettel rendelkezik, de a fiatalok nyelvismeretekkel, korszerűbb tudással és flexibilisebb képességekkel bírnak az új ismeretek elsajátítása iránt. A migránsok életkor szerinti kiválasztása fontos, mert:

- az adott ország jóléti rendszeréhez képest kedvezőtlenebb helyzetű bevándorlók befogadása jelentős szociális terhet jelent, illetve a beilleszkedés sikerességét korlátozzák;
- a befogadó országban történik nyugdíjuk fizetése;
- a magasán képzettek humán tőke importot jelentenek. (Rédei 2007)

Ezért célszerű vizsgálni az életkor hatását, irányát, erősségét a migrációs potenciál alakulására.

Az Eredmények részt, a szakirodalmi feldolgozás után, két részre osztom fel. Az első körben statisztikai adatok segítségével vizsgálom az Európai Unió migrációs folyamatát, kitérve az elmúlt évszázad és a 21. század első évtizedét jellemző hasonlóságokra, különbségekre. A második részben a magyarországi vándorlási folyamatokat vizsgálom. A magyarországi migráció kapcsán a csatlakozást megelőzően az Európai Unió egyes tagállamaiban egyre erősebben kapott hangot a tiltakozás és a félelem a csatlakozó országokból, így Magyarországról érkező, feltételezetten várható tömeges bevándorlás miatt. Ezt kívánom statisztikai adatok segítségével megvizsgálni, illetve a hazánkba érkező külföldi állampolgárok jellemzőit kutatni.

Kérdőívem segítségével 1.200 fős reprezentatív mintán keresztül vizsgálom a magyarok migrációs potenciálját, költözési szándékát, illetve a migrációs potenciálra ható befolyásoló tényezőket, azok irányát, erősségét elemzem.

Ezek alapján a következő fő célkitűzéseim fogalmazódnak meg:

- Hogyan változtak a migrációs elméletek gondolatmenetei a globalizáció miatt felgyorsuló és erősödő nemzetközi migráció kapcsán az Európai Unióban?
- Az Európai Unió országaiban hogyan alakult a nettó migrációs egyenleg? Milyen társadalmi és gazdasági jellemzőkkel rendelkeznek az Unió munkaerőpiacára érkező bevándorlók?
- Magyarország az Európai Unió egységes piacán, valamint a nemzetközi migrációban milyen helyet foglal el? Kik számára jelent vonzó célpontot hazánk? Milyen ezen bevándorlók társadalmi és gazdasági jellemzője?
- Milyen a magyarok migrációs potenciálja? Hogyan változott az elmúlt években?
- Milyen tényezők befolyásolják a magyarok migrációs hajlandóságát?
- Milyen kapcsolat mutatható ki a tényezők és a migrációs potenciál között?
- Milyen csoportok alakíthatók ki a migrációs potenciál alapján, és mi jellemzi ezeket a klasztereket?

2. A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE

2.1. A MIGRÁCIÓ FOGALMÁNAK ELHATÁROLÁSA

A latin eredetű migráció fogalma a népesség mozgását, vándorlását jelenti valamely országon belül, illetve átköltözést, áttelepülést egyik országból a másikba, tehát szűkebb értelemben véve földrajzi helyváltoztatást jelent. (Borjas 2000)

A migrációt gyakran – tévesen – a mobilitás fogalmával azonosítják. A mobilitás az egyének országon belüli, vagy országhatárt átlépő fizikai, szabad mozgását jelenti a jobb életminőség keresésének reményében, ami az utóbbi évek információs technológiájának fejlődésével kiegészült a virtuális mobilitással (például távmunka végzése). (Rédei-Kobolka 2003) Ugyanakkor a mobilitás a társadalmi hierarchiában való elmozdulást, azaz pozícióváltást is jelent, amely nem jár lakóhely változtatással. A lakóhely változtatásával összekötött mobilitás a migráció fogalomkörébe tartozik, tehát azt mondhatjuk, hogy minden migráció mobilitás, de nem minden mobilitás tekinthető migrációnak.

A vándorlás alapvető vonása a mozgás irányából közelíthető meg. A mozgás után a mobilitás tekinthető a legáltalánosabb fogalomnak, amely mozgékonytságot jelent. Ennek két fajtája a térbeli és társadalmi mobilitás különböztethető meg. A téma szempontjából a térbeli mobilitást kívánom kiemelni, és egyfajta árnyalást alkalmazni Illés (2000) megközelítése alapján. Természetesen a migráció tovább árnyalható még térbeli megközelítés, egyéni szándék vagy jogi szempont alapján is. Azonban az emberi léthez hozzátartozik a jobb életkörülményekhez és feltételekhez történő ragaszkodás, ami a mozgás belső motivációja. Ezért elmondható, hogy térbeli elmozdulással (mobilitással) gyorsabban érhető el a társadalmi felemelkedés. Amíg nem tudjuk, hogy ki hol helyezkedik el a társadalomban, nem dönthető el az sem, ki a mobil és ki az immobil, kiemelkedett fel és ki süllyedt le. Empirikusan nézve tehát a társadalmi helyzet és a mobilitás vizsgálata között igen szoros kapcsolat mutatkozik. (Róbert 1990)

Ha a migrációt a vándorlás megfelelőjeként használjuk, akkor ez alatt egy ismétlődő demográfiai eseményt értünk, ami azt jelenti, hogy életünk során többször is előfordulhat velünk, ezért az egyes eseményeket paritási alapon, sorszámozással különböztetjük meg. Így van életünkben első, második stb. számú migrációs esemény, amelynek lehet az egyes események közötti időszakát mérni, és lehet arányszámot készíteni arra, hogy életünk során mennyire vagyunk mobilak. A vándorlás ugyanakkor lehet egyéni vagy csoportos akarat eredménye, amelyet az általános társadalmi, gazdasági, politikai folyamatok, az egyéni szándék és a mindennapok történései együtt, egyszerre határoznak meg. (Dabasi 2009a)

A migráció fogalmát további aspektusokból is meg lehet közelíteni. Migrációnak nevezzük elsősorban azt a folyamatot, amelynek során egyének vagy csoportok úgy váltanak lakókörnyezet, illetve társadalmat, hogy ez a váltás az ideiglenesből huzamosabbá válik. (Cseresnyés 2005)

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organization for Migration) szerint a migráció egy személy vagy személyek csoportjának a mozgása, amely akár nemzetközi határt átlépő, vagy egy országon belüli lehet. Ez a népességmozgalom, amely magában foglalja az emberek bármilyen mozgását, független annak hosszától, összetételétől és az okától, tehát magában foglalja a migráció a menekültek, a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek, a gazdasági bevándorlók és más célok miatt mozgó emberek, beleértve a családgyesítés miatti vándorlást. Kofi Annan, ENSZ főtitkár szerint „a migráció az egyén bátor akaratának kifejeződése a nehézségek túllépése és egy jobb élet élése felé.”¹

Rédei-Kobolka (2003) szerint csak az elismert vándorlást tekinthetjük migrációnak, ahol az elismert szónak jelentősége van, hiszen a felbomlott országhatárok miatt nehéz volt értelmezni az országhatárok átlépését, a humanitárius befogadás jogi kritériumait.

¹ Address of Mr. Kofi Annan, Secretary-General, to the High-Level Dialogue of the United Nations General Assembly on International Migration and Development, New York, 2006. szeptember 14.

de Haas (2010) szerint a migráció viszont egy olyan folyamat, amely szerves része a „fejlődés” kifejezés által felölelt szélesebb körű átalakulási folyamatoknak, de aminek belső, öfenntartó és önlebontó dinamikája van, valamint amely az ilyen átalakulási folyamatokra önmagában hatással van. Tehát a migráció nem exogén (kívülről eredő) változó, hanem a tágabb társadalmi és fejlődési folyamatok szerves része, így a migráció fejlődésre gyakorolt hatása alapvetően heterogén.

A különböző megközelítések alapján a következőkben **a migráció fogalma alatt egy elismert, földrajzi határokat átlépő, egyéni vagy csoportos akarat eredményeként megvalósuló ismétlődő vándorlást értek, amely a fejlődéssel szoros összefüggésben áll.**

2.2. A 21. SZÁZADI MIGRÁCIÓT MAGYARÁZÓ ELMÉLETEK

A migrációval foglalkozó elméleteket több szempont alapján lehet vizsgálni.

Faist (1997) az elméletek három szintjét különbözteti meg:

- A migráns szabadságfoka és autonómiája alapján különbözteti meg a mikro szintet, ahol egyéni döntések motiválják a vándorlást.
- A kibocsátó és fogadó országok politikai, gazdasági, kulturális szerkezete alkotja a migráció makro szintjét, ahol az országok közötti nemzetközi kapcsolatokra helyeződik a hangsúly.
- A vándorlók és csoportjaik közötti szociális kapcsolatok, az összeköttetésekben rejlő erőforrások, szociális tőke (migrációs hálózat) alkotják az elemzések mezo szintjét.

Ezek alapján a következő migrációs elméleti tagolást kívánom alkalmazni az értekezés további részében, abból a célból, hogy áttekintés után a 21. század első évtizedét magyarázó migrációs potenciál vizsgálatához megfelelő kérdéseket válasszak ki, és megalkossam a 21. századi migrációt magyarázó tényezők közötti összefüggést, azok erősségét:

1. Behaviorista és egyensúlyi tradíció
 - a) A taszítás és vonzás elmélete
 - b) Neoklasszikus elméletek
 - c) A migráció egyensúlyi modellje
 - d) A migráció új közgazdaságtana
2. Történeti strukturális megközelítés
3. Szegmentált munkaerőpiac elmélete
4. Migrációs rendszerek
 - a) Világrendszer elmélet
 - b) Hálózatelmélet
 - c) Intézményelmélet
 - d) Kumulált okság elmélete

A neoklasszikus modell szerint a nemzetközi migráció nagysága közvetlenül az országok közötti nemzetközi bérarányok mértékével függ össze, de figyelembe veszi a mozgás költségét az országok közötti földrajzi távolság alapján is. A továbbfejlesztett neoklasszikus modellek viszont már azt állítják, hogy a migrációs döntéshozatalban a bérek várható különbségének és nem a valós bérek közötti abszolút eltérésnek van meghatározó szerepe. Mindkét modell azt feltételezi, hogy nem kerülne sor nemzetközi migrációra, hogy ha nem lenne eltérés a bérek között (valós vagy várható bérek), és megállna a mozgás, ha a bérek kiegyenlítődnének. Egyéni szinten vizsgálva a migrációt, megállapítható, hogy az egyének rendelkeznek olyan tulajdonságokkal (iskolázottság, szaktudás, munkaerő-piaci tapasztalat, gyakorlat, kor), amelyek kedvezően befolyásolják a célterületen elérhető bérek nagyságát. Ezen emberi tőke jellemzők alapján valószínűsíthető a kivándorlás.

A migráció új közgazdaságtana viszont az egyén helyett a háztartásra összpontosít, mint döntéshozóra, aki jövedelmi kockázatokra és piaci kudarcokra (hitelválság, munkanélküliség) reagál, amelyek korlátozzák a helyi jövedelemszerzési lehetőséget és akadályozzák a kockázatok

mérséklését, valamint összekapcsolja a háztartások helyi jövedelem-eloszlásban elfoglalt helyét a migrációs döntésükkel. A neoklasszikus elmélettől eltérően a migráció új közgazdaságtana kimondja, hogy akkor is lehet migráció, ha nincs eltérés a keresetekben, foglalkoztatási rátákban, mert a migráció nem köthető csak a munkaerő-piaci viszonyokhoz.

A vilárendszer elmélet szerint a munkaerő nemzetközi mozgása együtt jár a nemzetközi tőke mozgással (ellentétes irányban). Az emigráció szükségszerűen a perifériáról a centrum felé, sőt közvetlenül globális városok, országok felé irányul, akik a tőke mozgásokat felügyelik.

A hálózatelmélet szerint, aki már egyszer vállalkozott arra, hogy elvándorol egy másik országba, az nagyobb valószínűséggel fogja ismét megtenni, ami időben ismétlődő mozgáshoz vezet. Továbbá feltételezi a modell, hogy nagyobb valószínűséggel következik be az elvándorlás azoknál, akik kapcsolatban állnak migráns személyekkel. Közösségi szinten vizsgálva a migráns hálók szerepét, nagyobb a migráció esélye olyan egyéneknél, ahol a közösségből már többen mentek külföldre.

Az intézményelmélet szerint a bevándorlási engedélyek kereslete és kínálata nincs összhangban, emiatt megnövekszik azon vállalkozások száma, akik segítséget nyújtanak a legális (munkaerő-közvetítők) és illegális (embercsempészet) belépéshez. Ez a kiszolgáltatottság arra ösztönzi a társadalmakat, hogy lépjenek fel a migránsok érdekében. Így a bevándorlást segítő intézmények jelenléte és bővülése növeli a migráció mértékét.

A 21. századi migrációt magyarázó elméletek alapját az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat: 21. századi migrációt magyarázó elméletek

1. Behaviorista és egyensúlyi modellek				2. Történeti strukturális megközelítés
Taszítás és vonzás elmélete	Neoklasszikus elméletek	Migráció egyensúlyi modellje	Migráció új közgazdaságtana	
Rövid távolságú migráció. Szakaszos vándorlás. Nagy, gyorsan fejlődő centrumok irányába. Nők vándorlási gyakorisága nagyobb.	Országok közötti bérkülönbségek Makrogazdasági: béraránytalanságok munkanélküliségi ráta; mozgás költsége; Mikrogazdasági: Az egyén önkéntes és racionális döntése gazdasági pozíciójának javítása érdekében.	Az egyén költség-haszon elemzése. Migráció allokációs szerepet lát el. A migráció megközelítése a neoklasszikus modell és a taszítás-vonzás elmélete felől.	Háztartások (termelési és fogyasztási egységek) jövedelem maximalizálása és a kockázatok csökkentése.	Történeti léptékűek: figyelembe veszik az idő és térbeli sajátosságokat. Strukturális: azokra társadalmi erőkre koncentrálnak, amely az egyéni tevékenységeket korlátozza.
Kiváltó ok:				
Gazdasági jellegű	Munkaerő-kereslet és -kínálat területi különbségei	Munkaerő-piaci egyensúlytalansági hibák	Bérkülönbség és/vagy kockázatok diverzifikációja	Egyenlőtlen fejlődés, kapitalista „kizsákmányolás”; Kibocsátó és fogadó országok történeti kapcsolatai;

1. táblázat: 21. századi migrációt magyarázó elméletek (folytatás)

3. Szegmentált munkaerőpiac elmélete	4. Migrációs rendszerek			
	Világrendszer-elmélet	Hálózat-elmélet	Intézmény-elmélet	Kumulált okság elmélete
Munkaerőpiac szegmentáltsága: Primer szektor: magas bérek, foglalkoztatás biztonsága; Szekunder szektor: alacsony bérek, nagy fluktuáció; A munkaerő-toborzás a meghatározó módszer. A munkaerőpiac strukturális megkettőződésével a bérszínvonal is megkettőződik.	Centrum, periféria, félperiféria Munkaerő, áruk és tőke nemzetközi mozgása (ellentétes irányú). Munkaerő-piaci struktúra kettéválik.	Kapcsolati (családi, rokoni, ismerősi) hálózatok a migráció fő mozgatói. Hálózati kapcsolatok terjedelme a beindított migráció korlátja. A hálózatok intézményesítik a migrációt, függetlenítik a kiinduló keresleti-kínálati állapottól.	Informális kapcsolati hálózatok. Bevándorlást segítő formális magán és társadalmi intézmények.	Minden egyéni migrációs döntés módosítja a társadalmi összefüggéseket. Pozitív visszacsatolások. Öngerjesztő folyamat.
Kiváltó ok:				
A befogadó társadalmak munkaerő-keresletének szerkezete	Aggregált gazdasági globalizáció	Strukturális vagy individuális tényezők	Az emigránsok belépését segítő intézmények fokozatos kiépülése	Strukturális vagy individuális tényezők

Forrás: saját készítés

A nemzetközi migráció okait mindenki másképp látja. Ravenstein például tévesen azt állította, hogy a nemzetközi migrációt is azok a tényezők mozgatják, mint a belső migrációt. Zolberg azonban a nemzetközi migráció okát a transznacionális tőkés gazdaságok által meghatározott munkaerő mozgások adják. A világrendszer elmélet szerint a tőkés gazdasági viszonyok behatolnak a periférikus, nem kapitalista társadalmakba, létrehozva egy mobil népességet, amely hajlandó külföldre vándorolni (centrum-periféria elmélet).

Ma a 21. századi migrációt vizsgálva, megállapítható, hogy a korábbi vándorlásokat leíró elméletek átalakulnak, illetve felbomlanak a globalizáció, illetve a technológiaváltások következtében.

A mostani migrációt magyarázó elméletekben egyszerre jelenik meg a hálózatelmélet és a taszítás-vonzás elmélete. Mindkét modell inkább leíró, mint magyarázó. Valójában a push-pull elmélet újragondolása, racionalizálása. A hálózatok modelljén alapuló elméletek (világrendszer- és migrációs) valójában komplex (társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális) taszító és vonzó hatásokat magyaráznak, hiszen a hálózatban az egyes elemek látszólag véletlenszerűen helyezkednek el. Nincs ugyan hagyományos értelemben vett hierarchiájuk, azonban a kutatások bebizonyították, hogy a véletlenszerűség sem jellemzi teljes mértékben. A hálózat „önépítő” logikája ugyanis azzal jár, hogy sajátos mintázatokat követő eloszlásban ugyan, de idővel olyan, úgynevezett „erősen kapcsolt” pontok jönnek létre, amelyeknek növekedése öngerjesztő. Azzal tehát, hogy több kapcsolatuk van, megnövekszik a képességük arra, hogy gyorsabban építsék még tovább ezeket a kapcsolatokat. A hálózatos rendszerben tehát gyorsan kialakul az egymással

vetélkedő, de azért szigorú rend szerint együttműködő, „erősen kapcsolt” pontok hálózatának a struktúrája.

A kiváltó okok mellett azonban célszerű vizsgálni a nemzetközi migráció következményeit is, amelyek a kibocsátó és fogadó országokra nézve eltérőek, az előnyök és hátrányok tekintetében pedig aszimmetrikusak. (2. táblázat)

2. táblázat: A migráció hatásai

A migráció lehetséges pozitív hatásai a fejlődésre	A migráció lehetséges negatív hatásai a fejlődésre
Fokozott globális gazdasági hatékonyság.	A magasan képzett munkavállalók elvesztése és az alapvető szolgáltatások minőségének csökkenése a küldő országban.
Egyéni haszon (a legtöbb esetben), különösen akkor, ha a saját országban, az új lehetőségek a munkavállalók részére nem érhetőek el.	Csökkenő növekedés a küldő országban a magasan képzett munkaerő-állomány csökkenése és a negatív externáliák miatt.
Hazautalások és deviza beáramlások.	A közoktatásba történő befektetések alacsonyabb megtérülése.
A kivándorlás munkanélküliséget csökkentő hatása a küldő ország egyes szektoraiban.	A szelektív migráció növelheti a jövedelemegyenlőtlenségeket a küldő országban.
Technológia, befektetés és működő-tőke áramlás a diaszpórákból.	A küldő ország potenciális adóbevételétől esik el.
Megnövekvő kereskedelmi forgalom a küldő és a fogadó ország között.	Az „átutalásos gazdaságok” veszélye, hogy függőség alakul ki az átutalások miatt, és a problémát súlyosbíthatja az átutalások csökkenése az idő múlásával.
A kivándorlás lehetősége stimuláló hatással lehet az oktatásra és a humán tőke befektetésre.	Az átutalások inflációs potenciálja, különösen az egyes területek ingatlanjai vonatkozásában.
A diaszpórák karitatív tevékenysége segítheti a helyi közösségek fejlődését.	A „politikai osztályok” méretének csökkenése.

Forrás: IOM (2006:8)

A migráció problémáját azonban nem lehet csak egyetlen aspektusból, mint például az agyelszívás, agygyarapodás, gazdasági hatások vizsgálni. Összetett folyamatként meg kell vizsgálni, hogy mind rövid, mind középtávon milyen hatásokat tud kifejteni a gazdasági fejlődésre, felhasználva de Haas a migráció optimista és pesszimista megközelítési módját.

Fischer et al. (1997) alapján összefoglalva a migráció rövid és középtávon egyaránt hatással van a bérekre mind a küldő, mind a fogadó ország területén a rendelkezésre álló munkaerő (*mennyiségi hatás*), a megváltozott (elosztható) termelési hatékonyság (*allokációs hatás*) és a kibocsátások újraelosztásának megváltozása (*redistribúciós hatás*) kapcsán. A másik csatorna, amely hatással van rövid és középtávon az eredeti desztináció gazdasági teljesítményére, hogy a migránsok tökével térnek-e vissza, vagy jövedelmük egy részét hazautalják (*hazautalási hatás*). Migránsok ráadásul a fogadó országban hozzájárulnak a közszolgáltatások finanszírozásához, míg a küldő országban csökkentik a nettó adóbevételt, ezzel létrehozva a *közösségi transzfer* hatást. Végül a rendelkezésre álló munkaerő allokációjának következtében megváltozhat a termelési struktúra, amely hatással lehet az export és import áruk értékének változására is mindkét országban (*kereskedelmi hatás*).

Ha abból a gazdasági tényből indulunk ki, hogy a migráció egy megoldás lehet a foglalkoztatáspolitikára, akkor célszerű figyelembe venni a magyar munkaerő-piaci jelenségeket. Hiszen a migrációt nem a jogi korlátok határozzák meg, hanem az egyéni készségek és képességek, és ennek felismerése együtt jár a (migrációs) döntés tudatosságának fokozódásával. Így egy hatásos stratégia kialakításánál a regionális és lokális viszonyokat figyelembe véve a következő lehetőségeket érdemes beépíteni a migrációs politikába, szem előtt tartva a szubszidiaritást, vagyis a döntést ott kell meghozni, ahol keletkezik:

- foglalkoztatás és képzettség alapú befogadás:
 - rendkívüli képességekkel rendelkezők vagy magas képzettségűek előnyben részesítése azzal a kitéttel, hogy saját szakterületükön kell elhelyezkedni;
 - a szükséges képzetlenek (3D-s munkákra) számára esetleges limitek meghatározása (csak az EGT-n kívülről érkezőkkel szemben);
 - munkahelyteremtő befektetők vonzása azzal a kitéttel, hogy hazai munkavállalókat alkalmaznak és/vagy hazai beszállítókat;
- beilleszkedés folyamatának segítése (oktatás területén felzárkóztatás, nyelvtanulás támogatása, kulturális együttélés segítése stb.).

Az Európai Unió is igyekszik egy egységes európai migrációs politikát kialakítani, aminek alapvetése a komplex megközelítés, így ennek a politikának része a migránsok hazautalásainak megkönnyítése, a diaszpórák elismerése és az anyaországgal való kapcsolat elősegítése (éppen az anyaország fejlődése érdekében). Alapvetően új megközelítés érvényesül most a migrációs politikában: ez a körkörös, ideiglenes migrációval kapcsolatos, amely az Európában megszerzett tudás kibocsátó országbeli hasznosítását célozza, szemben az agyelszívással. Ezzel kapcsolatban az EU költségvetésében is megjelennek a migrációval összefüggő célok, például a határok ellenőrzését, a menekültügyet, az integrációt, a külföldiek visszatérését európai pénzalapok segítik. (Wetzel 2011)

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

A doktori értekezésemben a kutatásaimat a szakirodalmi áttekintés eredményeként két témakör alapján építem fel. Első körben megvizsgálom statisztikai adatsorok segítségével a migráció folyamatát Európai Unió és hazai viszonylatban. A kutatás második részében primer kutatás alapján a migrációs potenciált és attitűdöt vizsgálom 2008-ban.

Az európai, illetve a hazai migráció alakulását a 21. században, azon belül is a 2000-2010 közötti időszakban az Európai Unió statisztikai hivatala, az Eurostat, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), a Nemzetközi Valutalap (IMF), illetve a Világbank és az OECD adatbázisainak felhasználásával kívánom vizsgálni. A szekunder adatok segítségével vizsgálni kívánom, hogyan változott meg a vándorlás iránya a 20. századtól Európában, ma milyen vándorlási irányok figyelhetők meg. A 2008-as uniós migrációt mélyebben vizsgálom, hogy a kutatás második részében kiértékelt migrációs potenciál vizsgálatnak megfelelő háttérrel biztosítsak, és a szükséges összefüggések feltárhatóak legyenek.

A migrációs adatok elemzését statisztikai adatsorok által végeztem el. A migrációs adatok statisztikai rendszerezésekor különbségek adódhatnak. Az adatok gyűjtése vagy a határátlépéskor vagy a külföldiek ellenőrző szervezeteken keresztül, illetve a lakcímhivatal, Népeség Nyilvántartó Hivatalon keresztül történik. Az adatgyűjtés eltérhet abban, hogy mit vesznek alapul, vagy a valós mozgásokkal írják le a migrációt, vagy pedig az engedélyek alapján veszik őket számításba.

A migráció rendszeres számbavétele során, két ponton alakult ki kritikus helyzet. Az egyik a tartózkodási időtartam, a másik a tartózkodás céljának módosulásából adódik. Az első az állományi adatokat, a másik az áramlási adatokat teszi kevésbé megbízhatóvá.

Az **állományi adatok** (stock) a népszámlálásból vagy a lakcím nyilvántartási adatforrásból származnak, és több ponton mutathatnak többletet. A népszámlálás egyfelől csak 10 évente ad felvilágosítást és akkor is bevallási alapon nyerjük az adatokat, ami számos bizonytalanságot mutat. Általában azt állapítják meg, hogy egy országban a lakosság 3-5%-a tartózkodik az országhatáron túl a számlálás idején. A 10 éves népszámlálási időszak alatt több migrációs esemény lehet, ami nem kerül kimutatásra, mivel csak a népességszámának növekedését vagy csökkenését tudja számba venni a népszámlálás. A másik adatforrás a lakcím hivatalok, vagy a népességi regiszterek, amelyek alkalmasabbak az adatok értékelésére, mert okirati forrásokból indulnak ki.

Az adatok másik forrása az úgynevezett **áramlási adatok** (flow), amelyek egy időszakra, például egy évre vonatkozóan mondják meg a be- és kiáramlókat. Ebben az esetben az jelenti a gondot, hogy akár többször is bekerül valaki egy év alatt ebbe a kategóriába. Ennek oka az idegenrendészeti utasítások módosulásában, az elbírálás idejének hosszúságában keresendő. Számos országban ezek akár több évig is elhúzódó folyamatok.

Fontosnak tartom megvizsgálni, hogy a fontosabb szocio-demográfiai tényezők hogyan, milyen mértékben befolyásolják a magyarok migrációs potenciálját (hajlandóságát) a 21. század elején.

Az első hipotézisem (H1), hogy a magyarok migrációs hajlandóságát a 21. század elején közvetlenül az életkor befolyásolja, míg a jövedelem, a magasabb bérszínvonal elérése csak közvetetten határozza meg.

Az embereknek az a törekvése, hogy megváltoztassa lakóhelyét, így a migráció egy felismerési, döntési folyamat lehet. Felismerése annak, hogy máshol belőle más ember lehet. Az új lakóhely megválasztása több szempont alapján, a közelebbi vagy távolabbi környezetről szerzett ismeretek

összehasonlításával, egyeztetésével történik. A világban zajló migrációs folyamatok résztvevőinek négyötöde képzetlen ember, akik választásukkal a rövid távú túlélésre törekcszenek. A kisebbik, képzett hányaduk ennél többre vágyik: esélyt biztosító szellemi és anyagi tőke felhalmozására. (Rédei 2006)

A második hipotézisem (H2), hogy a magyarok költözési hajlandóságát a 21. század első évtizedében meghatározza az élethelyzet javítása, valamint a korábbi migrációs előélet.

A hipotézis vizsgálata során arra is keresem a választ, hogy a saját tulajdonú ingatlanban lakók mennyire tekinthetők mobilnak. Melyik demográfiai csoportra jellemző a magasabb migrációs potenciál, van-e összefüggés a jelenlegi státusz és a költözési hajlandóságot motiváló tényező között.

Az emberi erőforrásnak a 21. századi felfogás szerint szerves része a több földrajzi helyen szerzett tapasztalás, kiemelt a jelentősége az így létrejövő kapcsolati tőkének. (Rédei 2006) Ezért fontosnak tartom megvizsgálni, hogy a migrációs potenciált milyen tényezők hogyan befolyásolják, és milyen ezeknek az utaknak az iránya és erőssége.

A harmadik hipotézisemet (H3), miszerint a migrációs hajlandóságot az életkor, a jövedelem, a nyelvtudás és az iskolázottság befolyásolja, megállapítható a változók kapcsolata és a közöttük lévő erőssége, amely alapján újmodell segítségével vizsgálható a mobilitás jelensége.

Hipotéziseimet egy saját készítésű, reprezentatív mintát biztosító kérdőív segítségével kívánom igazolni. 2008 augusztusában Omnibuszos felmérés keretében a Szociográf Kft. elvégezte személyes megkeresés módszerével a migrációs potenciál mérésére vonatkozó kérdőívemet. A reprezentatív minta 1.200 fő válaszainak segítségével mérte a költözési hajlandóságot mind belföldön, mind külföldre, illetve a vándorlást befolyásoló tényezőket.

Mivel mind a független, mind a függő változó kategorizált, ezért keresztábla-elemzést végzek. A varianciaanalízis segítségével több sokaság várható értékének egyezőségét tesztelem, így több sokaság várható értékének egyezősége mutatható ki. A két mintás t-próbák általánosításának tekinthető varianciaanalízis, több, egyenlő szórású, normális eloszlású sokaság várható értékének összehasonlítására alkalmazható statisztikai módszer, melyet legalább egy csoportosító ismérv szerint részekre bontott sokaság valamely, legalább intervallumskálán mért ismérvének és a csoportosító változók a kapcsolatát vizsgálhatom. Arra keresem a választ, hogy a csoportok statisztikailag szignifikánsan különböznek-e a metrikus változóban. A próba nullhipotézise szerint a csoportok várható értékei megegyeznek, azaz a csoportosító ismérv befolyásolja a metrikus változót. Míg az alternatív hipotézis ennek tagadása. Tehát az alternatív hipotézis nem azt jelenti, hogy mindegyik csoport várható értéke különbözik, hanem csak azt, hogy nem tekinthető mindegyik azonosnak. Ennél több információ esetén, amikor a várható értékeket külön-külön is szeretném összehasonlítani, akkor úgynevezett Post Hoc tesztet végzek.

A főkomponens-elemzés segítségével a változók lineáris transzformációjával olyan mesterséges (hipotetikus), egymástól független változók (főkomponensek) állíthatók elő, amelyek lényeges információvesztés nélkül biztosítják a változók függetlenségét. A főkomponens-analízis során előállított új, mesterséges változók egymástól már függetlenek, és az első néhányal már magyarázható az eredeti változók szórásnégyzetének igen nagy hányada. A magyarázóváltozók sorrendjétől függetlenül, a főkomponensek szórása, azaz az információtartalma rendre csökken. Az egyes főkomponensek információtartalmát megkaphatjuk a magyarázóváltozók korrelációs mátrixából kiszámítható saját értéként. Mivel általában néhány főkomponens már jól jellemzi a mintában rejlő információt, a többi elhanyagolható, számuk csökkenthető.

A klaszteranalízis segítségével arra keresem a megoldást, hogy hogyan rendezhető a sokaság – azok hasonlósága, illetve különbözősége alapján – migráncsoportok struktúrájába úgy, hogy ezzel egy csoportosítást hajtsak végre, amellyel mindegyik objektum pontosan egy klaszterbe kerülhet. Az osztályozásnak stabilnak és optimálisnak kell lennie.

A főkomponens-elemzési módszer segítségével úgynevezett migrációs potenciál változót képezek, amelyet felhasználva, útmodell segítségével megbecsülöm a migrációs hajlandóságot befolyásoló tényezők erősségét és útját.

Az útmodell nem más, mint egymásra épülő regressziós modellek sorozata. Az útmodellben szereplő változókat nyilak kötik össze, jelezve a kapcsolatok irányát, azaz kauzális modellt építek. Az útmodellben a független változó (egzogén változó) és a függő változó közötti nulladrendű lineáris korrelációt két részre bontható. Az egyik rész az a hatás, amelyet a független változó közvetlenül fejt ki a végső változóra, a másik rész pedig az a hatás, amelyet a független változó más, közbülső változókon keresztül gyakorol hatást erre a változóra, azaz a migrációs potenciálra. (Székelyi-Barna 2008)

4. EREDMÉNYEK

Az adott fejezetben két kutatási terület határolható el. Az Eredmények első felében szekunder kutatások alapján vizsgálom az Európai Unió migrációs folyamatokat a 20. században és a 21. század első évtizedében, hogy megállapítható legyen a migráció irányának a változása. Részletesebben vizsgálom a primer kutatásom évében (2008-ban) az Európai Unió bevándorlási folyamatokat társadalmi ismérvek vonatkozásában, hogy megfelelő migrációs politika legyen kialakítható az Unió hosszú távú, 2020-as célkitűzéseinek elérése érdekében. A fejezet második részében primer kutatás (1.200 fős reprezentatív kérdőív segítségével) alapján vizsgálom a magyarok migrációs potenciálját, az azt befolyásoló tényezőket, azok erősségét és irányát. A kutatás eredményeinek alátámasztására kiemelve foglalkozom a 2008-as hazai migrációs hajlandóság befolyásoló tényezőinek idősoros háttér elemzésével is.

4.1. SZEKUNDER KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

4.1.1. Az európai uniós migráció alakulása

A kelet-közép-európai országok társadalmi-gazdasági helyzete jól jellemezhető a migrációs tendenciával. A szocialista rendszer összeomlása után a népesség tömeges kivándorlását lehetett tapasztalni néhány országban. Ez és a természetes népességszaporulat negatív rátája is hozzájárult ezen országok esetében a népesség elvándorlásához. Főleg a Balti államokban jelentett ez komoly problémát, ahol az orosz népesség egy része visszatért a hazájába. Más nemzeteknél is hasonló folyamatok játszódtak le, annak ellenére, hogy ezekben az országokban kevésbé szigorúbb szabályok érvényesültek (Lengyelország, Szlovénia és Cseh Köztársaság). A szocializmus összeomlása vándorlási hullámot indított el Kelet-Közép-Európából Nyugat-Európába a jobb gazdasági és megszilárdult politikai élet reményében.

Az 1990-es évek és a 2000-es évek eleje között a bevándorlás a dél-európai országokba – főleg Olaszországba, Portugáliába és Spanyolországba – éppúgy, mint Ausztriába, Írországba és az Egyesült Királyságba jelentős növekedést mutatott. Ugyanezen időszak alatt viszont csökkent a Belgiumba, Németországba és Hollandiába érkező bevándorlók száma. Az 1990-es évek elején még volt olyan ország, mint például Szlovákia vagy Szlovénia, ahol a kivándorlók aránya meghaladta a bevándorlókét, de ez az utóbbi évtizedben megváltozott, és befogadó országgá vált. Néhány országban, mint például Csehországban, Olaszországban, Görögországban, Szlovéniában vagy Szlovákiában csak a bevándorlók miatt tudott növekedni a népesség. De ennek ellenkezőjére is van példa, mint Németország és Magyarország esetében, ahol a népességcsökkenés nagyobb lett volna, ha nem veszik be a számításokba a pozitív migrációs egyenleget.

2008-ban bár csökkent az EU-ba irányuló migráció és nőtt a kivándorlás, mégis pozitív nettó migrációt eredményezett, ami a teljes népességnövekedés 71%-át adta. Néhány uniós országban a bevándorlás nemcsak népességnövekedést okozott, hanem hozzájárult a népesség fiatalosodásához. Az ideiglenes be- és kivándorlások adatait megvizsgálva, a 2008-ban megkezdett bevándorlás csökkenése 2009-ben is folytatódott.

2008-ban Spanyolországba érkezett a legtöbb bevándorló, őt követte Németország, az Egyesült Királyság és Olaszország, ahová országonként több mint félmillió migráns érkezett. Ez a négy ország az EU-ba bevándorlók több mint kétharmadának volt a célországa. A legtöbben Németországot hagyták el 2008-ban, ami negatív nettó migrációt eredményezett. A németeket a britek és a spanyolok követték. A kivándorlás még Románia és Lengyelország esetében jelentett komoly problémát, hiszen ezekben a tagállamokban, továbbá Bulgáriában és a három balti államban is, a kivándorlások száma jóval meghaladta a bevándorlásokét. Az állandó népesség méretét illetően Luxemburgban volt a legnagyobb a bevándorlók aránya ezer főre vetítve, őt követte Málta és

Ciprus. Az uniós átlagot (7,6 bevándorló/1.000 fő) még az Európai Gazdasági Térség országai is meghaladták. Luxemburgban nemcsak a bevándorlók száma volt a legmagasabb, hanem a kivándorlók száma is ezer főre vetítve.

Érdeemes megvizsgálni, hogyan alakul a bevándorlók számának alakulása figyelembe véve a célország teljes népességét is, mert eltérő eredmények születnek. (3. táblázat)

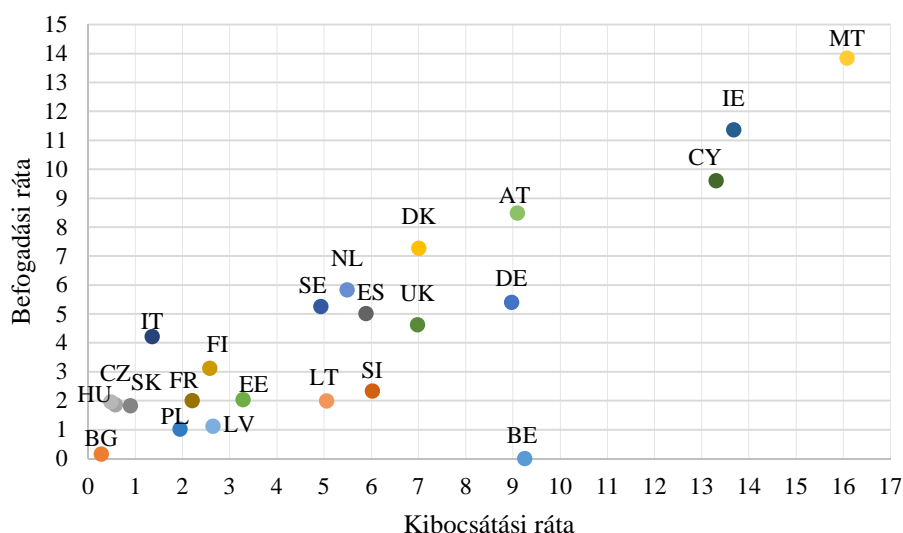
3. táblázat: Az Európai Unióba érkező bevándorlók megoszlása, 2008 (a felmérés évében)

Bevándorlók száma (ezer fő)	Bevándorlók száma/1000 lakos		
	5 alatt	5–15	15 felett
–49	Magyarország Szlovákia Portugália Litvánia Észtország Lettország Lengyelország Bulgária		Luxemburg Málta Ciprus Szlovénia
50 – 149		Írország Ausztria Svédország Dánia Hollandia Csehország Finnország	
150 –	Franciaország	Belgium Egyesült Királyság Olaszország Németország	Spanyolország

Megjegyzés: Görögország és Románia esetében nem álltak rendelkezésre adatok.

Forrás: saját számítás az Eurostat adatai alapján

A bevándorlók csoportját nemcsak a külföldiek alkotják, hanem az Unió saját állampolgárai is. A bevándorlók 85%-a nem nemzetiségű migráns volt, amelynek több, mint fele az Európai Unión kívülről érkezett az EU-ba, ahol mindegyik kontinens aránya közel azonos. Az Unión kívülről a legnagyobb arányban Ázsiából és Amerikából érkeztek, azaz HDI indikátor alapján a közepes fejlettségű, illetve kevésbé magasan fejlett országból. 2008-ban az uniós migrációban a férfiak és nők megoszlása közel azonos volt, és a bevándorlók átlag életkora fiatalabb volt, mint a célország átlagos kora. A befogadási és kibocsátási ráta alapján vizsgálva a tagállamok részvételét az EU-n belüli migrációban az országok közötti különbségek figyelemre méltók. A kibocsátó országokba csekély számban érkeznek uniós bevándorlók, így ezeknek a népességhez viszonyított aránya is alacsony. A befogadó országok a többi tagország állampolgárai számára vonzó célországnak számítanak, ahol az uniós bevándorlók száma a népességhez viszonyítva is jelentős. (1. ábra)

Forrás: saját számítás és szerkesztés az Eurostat adatai alapján

1. ábra: Az Európai Unió tagországok részvétele az EU-n belüli migrációban, 2008 (a felmérés évében)

4.1.2. A magyarországi migráció alakulása

2000-2010 között folyamatosan növekszik a magyar kivándorlók száma. A magyarok elsődleges célországa Európán belül Németország, a második helyen Ausztriát választják. Jelentős célországnak számít még Spanyolország, Hollandia és az Egyesült Királyság is.

A hazánkba érkező bevándorlók többsége Európából érkezik, jellemzően a környező, szomszédos országokból. Ezen belül is a román állampolgárságú migránsok jelenléte egyértelmű és meghatározó a magyar bevándorlásban. A nyugat-európai országok közül Németország állampolgárainak a migrációja figyelhető meg. Az ázsiai országok közül a kínai állampolgárok száma jelentős. A hazánkba érkező külföldi munkaerő áramlásában szerepet játszhat a küldő államhoz képest hazánk magasabb gazdasági fejlettségi szintje (az EU-15 kivételével).

Azonban a következtetésből nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az alacsony végzettségű magyar munkavállalók mobilitása a magasabb bérszínvonalú nyugat-európai országok felé alacsonyabb, mint az alacsonyabb ár- és bérszínvonalú határon túli magyarok lakta területekről érkezők mobilitása hazánk irányába. A két mobilitás közötti különbség a nyelvtudással magyarázható.

A bevándorlók nemek szerinti megoszlását megvizsgálva megállapítható, hogy a migránsok többsége férfi, amelynek háttérében a férfiak jobb mobilitása áll. Mind a férfiak, mind a nők között a 20-39 éves korosztály aránya a domináns. A családi állapot szerint vizsgálva a bevándorlók legnagyobb arányban nőtlenek, illetve hajadonok.

4.2. PRIMER KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÁSA – A HAZAI MIGRÁCIÓS POTENCIÁL 2008-BAN

A lakosság csaknem fele életében már több alkalommal költözött úgy, hogy állandó lakhelyet váltott. Tudományosan bizonyítottam, hogy a férfiak kisebb hányada költözött egyszer vagy többször, szemben a nőkkel. Ugyanakkor a 30 évnél fiatalabbak kisebb arányban költöztek több mint egy alkalommal, mint az idősebbek. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagyobb hányada költözött már életében több alkalommal, mint az alacsonyabb végzettségűek. Az alacsonyabb végzettségűekre inkább az egyszeri költözés a jellemző. A megyeszékhelyeken élők a legaktívabb költözők. Akik már költöztek életükben legalább egy alkalommal legtöbbször a saját településen belül váltottak lakhelyet, de jelentős a régióon belüli más településre való költözés is, valamint az

ország más településére. A válaszadók többsége a lakáshelyzetük javítása érdekében költözött, míg a második leggyakoribb okként a munkavállalást jelölték meg.

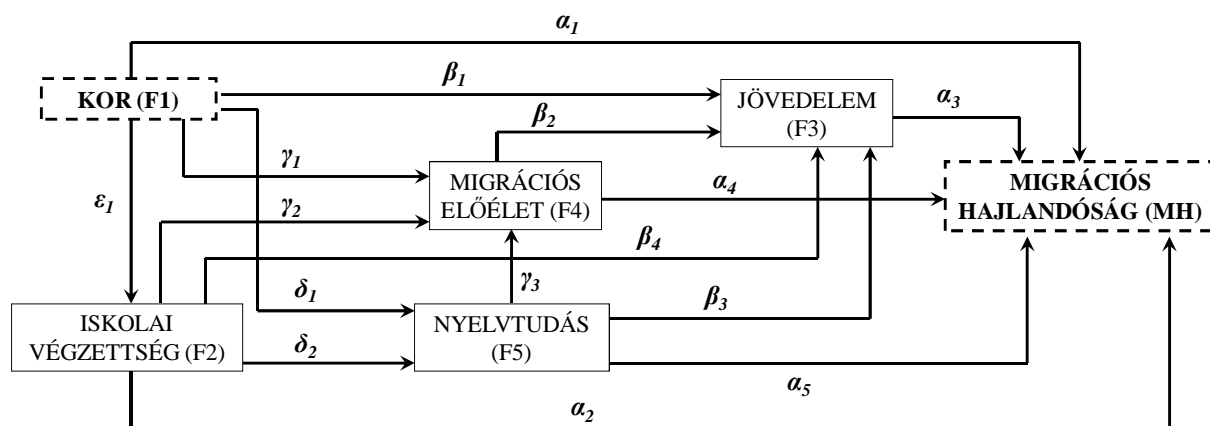
A megkérdezettek 60%-a a külföldre történő költözést még átmenetileg sem tudja elképzelni. A nők nagyobb részaránya zárja ki a költözés lehetőségét, szemben a férfiakkal. A férfiak közül nagyobb hányad tudná elképzelni a külföldi munkavégzést vagy szakmai tapasztalatcserét a nőkhöz viszonyítva, azonban a nők közül nagyobb arány menne ideiglenesen külföldre nyelvtanulás céljából, mint a férfiak közül. Véglegesen a nők közül 7,6%, a férfiak közül 9% költözne. A kor előrehaladtával csökken azok aránya, akik ideiglenesen külföldre költöznének valamilyen tevékenység folytatása céljából. Munkavégzés céljából a 18-29 évesek között a legnagyobb az arány a külföldre költözést illetően. A kor előrehaladtával nő azok aránya, akik még átmeneti időtartamban is kizárják a külföldre költözés lehetőségét.

A megkérdezettek csaknem fele nem zárta ki teljesen, hogy valaha külföldön munkát fog vállalni.

A nők nagyobb részaránya zárja ki a külföldi munkavégzés lehetőségét, szemben a férfiakkal. A férfiak közül nagyobb hányad mondja azt is, hogy biztos, illetve talán vállal munkát külföldön, mint a nők esetében. A kor előrehaladtával csökken annak esélye, hogy valaki külföldön vállal munkát. Az iskolai végzettség növekedésével csökken azok aránya, akik kizárják a külföldi munkavégzés lehetőségét. A biztos vagy talán munkát vállalók esetében a tendencia fordított. A legalább átlagos jövedelemmel rendelkezők esetében nagyobb az esély arra, hogy biztosan vagy talán vállalnak később munkát külföldön, mint a kevésbé tehetősek esetében. A jövedelem emelkedésével kisebb arány zárja ki teljesen a külföldi munkavállalást. A külföldi munkavállalást ki nem záró megkérdezettek többsége maximum 1 évig maradna külföldön, valamint jelentős a véglegesen letelepedők aránya (13%) is. A külföldi munkavállalás és letelepedés esetén is népszerű célpontoknak számítanak az uniós országok. Akik már dolgoztak külföldön, azoknak 65%-a lát esélyt külföldi munkavállalásra. Ugyanez az arány azoknál, akik még soha nem vállaltak munkát külföldön: 33,75%. Ennek oka kettős: aki már dolgozott külföldön, az tudja mit vállal, és mi mindennel jár (előnyök, hátrányok) egy esetleges munkavállalás. Azok előtt viszont – akik ezt még nem tapasztalták meg – az egész ismeretlen, kérdéses és kétséges, így bennük alacsonyabb a hajlandóság is. Szignifikáns kapcsolat van az idegen nyelvtudás és a külföldi munkavállalás esélye között. Az idegen nyelvet nem beszélők csupán 20%-a tartja elképzelhetőnek a külföldi munkavállalást, míg az idegen nyelvet beszélők több, mint fele.

Számos szocio-demográfiai jellemző hatással van a migrációs potenciálra a magyar munkaerőpiacon. A vizsgálatba bevont hat változó (a válaszadók neme, életkora, iskolai végzettsége, háztartás jellemzője (egyedül él vagy közösségben); nyelvismeret és jövedelem) közül 4 parciális hatása tekinthető szignifikánsnak. A kor negatív determinációja tekinthető a legjelentősebbnek a migrációs potenciál szempontjából, melyet követ a nyelvismeret, negatívan hatva a migrációs hajlandóságra. Tudományosan igazolható a nem szerepe, mint dichoton változó negatív koefficiense, tehát a nők kevésbé tekinthetőek mobilisnek a férfiakhoz képest. Továbbá a válaszadók háztartásának jellemzője is statisztikailag igazolható, jelezve, hogy az egyedülálló nagyobb migrációs hajlandóságot mutatnak. Azonban a jövedelmi helyzet megítélése, valamint az iskolai végzettség változó érdemben (adott feltételek mellett) nem gyakorolnak statisztikailag igazolható hatást a migrációs potenciálra (MP értékre).

Útmodell segítségével vizsgálva feltérképeztem a migrációs hajlandóságra ható tényezők útját és erősségét. A kauzális modellben használt gondolkodási sémát a 2. ábra mutatja. A KOR (F1) a modell kiinduló, vagyis exogén változója, míg a végső, „igazi” függő változó a MIGRÁCIÓS HAJLANDÓSÁG (MH). A sémában négy, úgynevezett közbülső változó kapott helyet (ISKOLAI VÉGZETTSÉG (F2); NYELVTUDÁS (F5); MIGRÁCIÓS ELŐÉLET (F4) ÉS JÖVEDELEM (F3)). Az útmodellben szereplő változókat nyilak kötik össze, jelezve a feltételezett kapcsolatok irányát.

Forrás: saját szerkesztés

2. ábra: A vizsgálat gondolkodási sémája, vagyis az útmodell logikai felépítése

Az útmodellben valójában a független (KOR) változó és a függő (MIGRÁCIÓS HAJLANDÓSÁG) változó közötti lineáris korrelációs koefficiens két részre bontom. Az egyik rész az a hatás, melyet a független változó közvetlenül fejt ki az „igazi” eredő változóra, a másik rész pedig az a hatás, melyet a független változó más, közbülső változókon keresztül gyakorol hatást a végső eredő változóra.

A Pearson-féle korreláció additív részre bontásához egymásra épülő regressziós modellek sorozatának futtatására volt szükség. Jelen gondolkodási séma öt modell építését igényelte.

Az egyes utak „erősségét” megkapjuk az egyenletek folyamatos visszahelyettesítésével, egészen addig, amíg a teljes egyenlet csak a KOR (F1) független változót tartalmazza. Ugyanakkor tekintettel az „utak” lehetséges nagy számára – és így az egyenlet nagy terjedelmére – az összes út erősségének algebrai felírásától eltekintettem, így csak a statisztikailag is relevánsnak minősített utak erősségét kvantifikáltam.

A modellben azt vizsgáltam, hogy a kor (F1), mint exogén változó hogyan hat a migrációs hajlandóságra (MH). Az F1 változó direkt hatásával (α_1) elemezni tudtam annak közvetett hatását, illetve az eltérő „utakon” megjelenő hatását is, melyhez a korábban vázolt regressziós modellek futtatására volt szükség.

Ennek megfelelően a statisztikai modellek építését végeztem el (M1, M2, M3, M4 és M5), melyek fontosabb eredményeit a 4. táblázat foglalja össze.

Az I. modellben (M1) a kor (F1), az iskolai végzettség (F2), a jövedelem (F3), a migrációs előélet (F4) és a nyelvismeret (F5) változók hatását becsültem a migrációs hajlandóságra. Az eredmények azt mutatják, hogy a függő változóra a feltételezett 5 magyarázó változóból mindössze három gyakorol statisztikailag is igazolható hatást, amelyek: a kor, a nyelvismeret és a migrációs előélet változók. Ez előbbi sorrend egyben kifejezi a változók „erőviszonyait” is, vagyis a legmarkánsabb – negatív – hatást az életkor fejt ki a migrációs hajlandóságra, míg közel egyforma erősségű – pozitív – hatása van az F4 és F5 változóknak. Miután konfidencia-intervallumok abszolút értékben sem mutatnak átfedést, kijelenthető, hogy az életkor igazolhatóan erősebb hatással bír, mint a másik két vélelmezett determináns.

A kauzális modellben visszafelé haladva, a második regressziót a jövedelem (F3) magyarázatára építettem. Miután ennek a változónak nincs érdemi, szignifikáns parciális hatása a migrációs hajlandóságra, lényegében az útmodell szempontjából „zsákutcának” tekinthető, ugyanakkor néhány fontosabb megállapítás mégis megfogalmazható az eredmények tükrében. A regresszió igazolja azt a megállapítást, hogy a jövedelem nagyságára hatással van az iskolai végzettség, a

nyelvismeret, valamint a migrációs előélet is. Az egyes változók hatásának erősségét összevetve, megállapítható, hogy a leginkább determináló faktorként az iskolai végzettség jelenik meg, míg közel azonos – ez előbbihez viszonyítva ugyanakkor lényegében marginális – ereje van a nyelvismeret és migrációs előélet változóknak.

A harmadik modellel (M3) a migrációs előéletet (F4) kívántam magyarázni. Érdekes tapasztalat, hogy a három bevont változó közül mindössze egynek, a nyelvismert (F5) változójának a parciális hatása tekinthető jelentősnek, amely arra utal, hogy a nyelvismert jelentős motiváló tényezője a migrációnak, ugyanakkor a kapcsolat fordítva is igaz lehet: a korábbi migrációs aktivitás magasabb szintű nyelvismeretet eredményez.

A kor és az iskolai végzettség a nyelvismeret szintjére gyakorolt hatását vizsgáló statisztikai modell (M4) a várt eredményeket reprezentálja: mind a két vélelmezett változó parciális hatása szignifikáns, ugyanakkor az iskolai végzettség hatása jelentősebb (a CI abszolút értékben nem mutat átfedést).

Végül az iskolai végzettség magyarázatára végeztem regresszió elemzést, amely alapján a kor igazoltan hat az iskolai végzettségre, amely hatás negatív.

4. táblázat: A regressziós modellek futtatási eredményeinek összefoglalása

	Standardizált koeficiensek [Beta]				
M1	F1: $\alpha_1 = -0,288^{**}$ [-0,260 – -0,316]	F2: $\alpha_2 = 0,027$ [-0,030 – 0,057]	F3: $\alpha_3 = 0,090$ [-0,010 – 0,180]	F4: $\alpha_4 = 0,183^{**}$ [0,156 – 0,210]	F5: $\alpha_5 = 0,193^{**}$ [0,163 – 0,223]
	$R^2 = 0,226$			$F\text{-szig.: } 0,000$	
M2	F1: $\beta_1 = 0,060$ [-0,061 – 0,121]	F4: $\beta_2 = 0,084^*$ [0,053 – 0,113]	F5: $\beta_3 = 0,086^{**}$ [0,054 – 0,116]	F2: $\beta_4 = 0,312^{**}$ [0,192 – 0,342]	
	$R^2 = 0,140$			$F\text{-szig.: } 0,000$	
M3	F1: $\gamma_1 = -0,008$ [-0,030 – 0,022]	F2: $\gamma_2 = -0,034$ [-0,071 – 0,003]	F5: $\gamma_3 = 0,245^{**}$ [0,213 – 0,277]		
	$R^2 = 0,056$			$F\text{-szig.: } 0,000$	
M4	F1: $\delta_1 = -0,276^{**}$ [-0,250 – -0,302]	F2: $\delta_2 = 0,352^{**}$ [0,326 – 0,378]			
	$R^2 = 0,228$			$F\text{-szig.: } 0,000$	
M5	F1: $\varepsilon_1 = -0,141^{**}$ [-0,112 – -0,190]				
	$R^2 = 0,200$			$F\text{-szig.: } 0,000$	

Megjegyzés: * szignifikáns 0,05 szinten és ** szignifikáns 0,01 szinten.

Forrás: saját számítás

A szignifikánsnak bizonyuló utak kijelölésével, valamint a becsült (beta) koeficiensek útmodellbe történő illesztésével elemezhető a kor migrációs hajlandóságra gyakorolt hatása (a nem szignifikáns utakat szaggatott vonallal jelöltem) (3. ábra).

A regressziók eredményei alapján lehetőség volt az utak lehatárolására, melyeken az exogén változó hatása statisztikailag is igazolható. Ennek megfelelően a kor a következő módon fejt ki hatását a migrációs hajlandóságra (az utak erősségeinek sorrendjében):

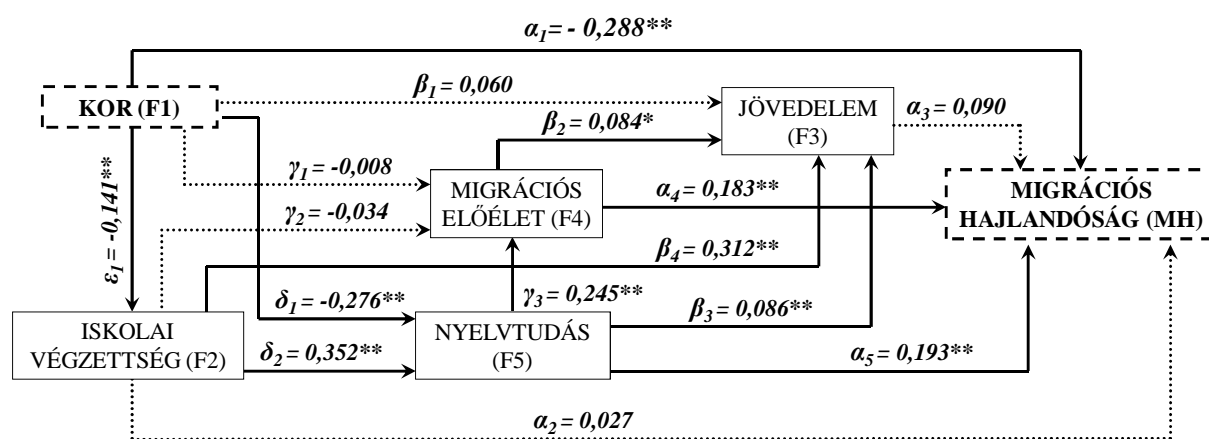
(W1) közvetlen módon, amely hatásnak az erőssége: $-0,288$ (α_1);

(W2) a kor \rightarrow nyelvtudás \rightarrow migrációs hajlandóság „útvonalon”, amely út erőssége: $0,053$ ($-0,276 \cdot 0,193$);

(W3) a kor \rightarrow nyelvtudás \rightarrow migrációs előélet \rightarrow migrációs hajlandóság mentén, ahol a teljes hatás mértéke: $0,012$ ($-0,276 \cdot 0,245 \cdot 0,183$);

(W4) a kor \rightarrow iskolai végzettség \rightarrow nyelvtudás \rightarrow migrációs hajlandóság vonalon, ahol a determináció összevont erőssége: $0,009$ ($-0,141 \cdot 0,352 \cdot 0,193$); valamint:

(W5) kor \rightarrow iskolai végzettség \rightarrow nyelvtudás \rightarrow migrációs előélet \rightarrow migrációs hajlandóság változók mentén, ahol a teljes determináció volumene: $0,002$ ($-0,141 \cdot 0,352 \cdot 0,245 \cdot 0,183$).

Megjegyzés: * szignifikáns 0,05 szinten és ** szignifikáns 0,01 szinten.

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra: A regressziós együtthatókkal kiegészített útmodell

Összefoglalva, a felépített modellben a kor migrációs hajlandóságra gyakorolt hatását felbontható egy közvetett és egy közvetlen hatásra, azaz a független (kor) változó és a függő (migrációs hajlandóság) változó közötti Pearson-féle koefficiens ($r = -0,376$) két részre bontottam. A kor direkt hatása a jelentősebb ($-0,288$), hiszen ez adja a nulladrendű korreláció értékének több mint 75%-át, míg a vizsgált utakon keresztül kifejtett hatás a fennmaradó részt. Az életkor migrációs hajlandóságra gyakorolt negatív hatása a legmarkánsabban úgy jelenik meg (W2), hogy az életkor növekedésével csökken a nyelvismeret, amely a migráció egyik kulcsfontosságú tényezőjének bizonyul. Bár némileg csekélyebb determináló erő mellett, de a kor hatása úgy is megjelenik a migrációs hajlandóságra, hogy a nyelvismeret és az eredő változó közé beékelődik a migrációs előélet is (W3), vagyis jellemzően azok, akik nyelveket beszélnek, már rendelkeznek migrációs tapasztalatokkal és ennek birtokában mobilabbnak is bizonyulnak. Az életkor negatív determinációja az előbbi utakon az iskolai végzettség alakításán keresztül is kimutatható (W4 és W5) azáltal, hogy az életkor növekedésével csökken az iskolai végzettség színvonala, amely igazolhatóan alacsonyabb nyelvismeretet eredményez.

Ezen változók felhasználásával migráns-csoportokat alakítottam ki. (5. táblázat) A profilelemzésben a fellelhető információk tömörítése további vizsgálati alternatívát jelentett. Erre a célra a klaszteranalízis módszerét használtam.

Az első és egyidejűleg legnépesebb klaszterbe 470 válaszadót sorolt be az eljárás. Az így létrejött csoport közepes migrációs hajlandósággal jellemezhető. A további változók mentén vizsgálva, jellemzően középkorúak, a csoportátlagnak megfelelő iskolai végzettség, azaz érettségivel (38,7%)

valamint szakmával (37,9%) rendelkeznek. Nyelvismeret vonatkozásában domináns az alacsony nyelvtudás, többség anyanyelvén kívül más idegen nyelvet nem beszél. Ebben a klaszterben tekinthető a legnépesebbnek a háztartás, megközelítve az átlagos 4 főt.

Főként idősebb válaszadók kerültek a 2. csoportba, meglehetősen alacsony migrációs aktivitás mellett. Vélhetően az alacsony migrációs potenciált magyarázhatja az alacsony iskolai végzettség (pl. a legfeljebb 8 általános végzettség aránya 26,5%, míg a szakmunkásoké 32,3%), valamint a nyelvismeret hiánya. A háztartás jellemzőinek vonatkozásában megállapítható, hogy a csoporton belül nagy arányt képviselnek az egyedülállók (pl. özvegyek).

A harmadik csoport írható le úgy, mint a legnagyobb migrációs hajlandósággal jellemezhető klaszter. A 30-as évei elején járó, főként magas iskolai végzettséggel és leginkább középfokú nyelvtudással jellemezhető csoportba 330 válaszadó került besorolásra. A nyelvtudással kapcsolatosan említésre méltó tapasztalat, hogy ebben a csoportban a legalacsonyabb az idegen nyelvet egyáltalán nem beszélők aránya: 8,5%, szemben az 1. jelűvel, ahol 61,9% ez az arány, illetve a 2-ben, ahol pedig 80,3%.

5. táblázat: Migráncsoportok

Változók	Klaszterek		
	1	2	3
Migrációs potenciál (MP)	2.35	1.60	5.11
Életkor (KOR)	36.23	59.39	33.52
Iskolázottság (ISK)	3.36	3.20	4.22
Nyelvismerete (NYELV)	0.56	0.33	2.93
Háztartás fői (HÁZT.FŐ)	3.81	1.97	2.88

Forrás: saját számítás

A képzett klaszterstruktúra validálására megváltoztatott kezdő iniciálisokkal ismételt lefuttattam az elemzést, amely az előzőekben közölt értékekben érdemi változást nem eredményezett, így elfogadom, hogy ez a tipológia stabilan megállja a helyét a mintában. További kontrollvizsgálatként független mintás t próbával, illetve egy utas ANOVA modellekkel ellenőriztem változónként, hogy a három csoport várható értékeiben a különbség szignifikáns-e. A válasz minden esetben igen, és mint az alkalmazott eljárástól várható volt, a három csoport a változók szintjén szignifikánsan különbözik egymástól.

4.3. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Eredmény (E1): Tudományos módszerekkel igazoltam, hogy a magyarok migrációs hajlandósága közvetlenül az életkortól függ, azaz az életkor növekedésével csökken. A jövedelem és az iskolázottság ugyanakkor nem meghatározó befolyásoló tényezője a költözési szándéknak. A kor mellett a nyelvismeretet lehet kiemelni, mint potenciált alakító tényezőt.

Eredmény (E2): Tudományos módszerekkel bizonyítottam, hogy a magyarok költözési hajlandóságának háttérében az élethelyzet, azon belül is a lakáshelyzet javítása áll, tehát a magyarok igyekeznek saját tulajdonú ingatlanokat szerezni, ezért hajlandóak ugyan költözni, de a költözés jellemzően csak országon belül történik a nagyobb településekre. A bérleményben jellemzően fiatalok laknak, akik az életkor alapján nagyobb migrációs potenciállal rendelkeznek.

Eredmény (E3): Útmodell segítségével bizonyítottam, hogy az életkor közvetlen hatása a legjelentősebb a külföldre költözési szándék esetében, de közvetetten az iskolai végzettségre, ezen keresztül a nyelvismeretre, valamint a migrációs előéletre is hatással van, amelyek meghatározzák a

magyarok térbeli mobilitását. Az alkalmazott migrációs potenciállal, mint egy indexszámmal kategorizálhatóak a magyarok. (6. táblázat)

6. táblázat: Migráncsoportok

Változók	Migráncsoportok		
	Alacsony migrációs potenciál	Közepes migrációs potenciál	Magas migrációs potenciál
Életkor	Időskorúak (átlagos életkor: 59 év)	Középkorúak (átlagos életkor: 36 év)	Fiatal felnőttek (átlagos életkor: 33 év)
Iskolázottság	Alapfokú	Középfokú és/vagy szakma	Felsőfokú végzettség
Nyelvismerete	Nem beszél idegen nyelvet	Nem beszél idegen nyelvet	Középfokú nyelvismeret
Háztartás fői	Egyedülállók	Családos (jellemzően 4 fő)	Családos (jellemzően 2-3 fő)

Forrás: saját készítés

Az 1. csoportba főként idősebb válaszadók kerültek, meglehetősen alacsony migrációs aktivitás mellett. Az alacsony migrációs potenciált az magyarázza, hogy az alacsony az iskolai végzettség (pl. a legfeljebb 8 általános végzettek aránya 26,5%, míg a szakmunkásoké 32,3%), valamint a nyelvismeret hiánya jellemzi a csoportot. A háztartás jellemzőinek vonatkozásában megállapítható, hogy a csoporton belül nagy arányt képviselnek az egyedülállók (pl. özvegyek).

A legnépesebb klaszterbe 470 válaszadót sorolt be az eljárás, akik közepes migrációs hajlandósággal jellemezhetőek. A csoport tagjai jellemzően középkorúak, a csoportátlagnak megfelelő iskolai végzettséggel, azaz érettségivel (38,7%) valamint szakmával (37,9%) rendelkeznek. Nyelvismeret vonatkozásában domináns az alacsony nyelvtudás, többség anyanyelvén kívül más idegen nyelvet nem beszél. Ebben a klaszterben tekinthető a legnépesebbnek a háztartás, megközelítve az átlagos 4 főt.

A harmadik csoport írható le úgy, mint a legnagyobb migrációs hajlandósággal jellemezhető klaszter. A 30-as évei elején járó, főként magas iskolai végzettséggel és leginkább középfokú nyelvtudással jellemezhető csoportba 330 válaszadó került besorolásra. A nyelvtudással kapcsolatosan említésre méltó tapasztalat, hogy ebben a csoportban a legalacsonyabb az idegen nyelvet egyáltalán nem beszélők aránya: 8,5%, szemben az 1. jelűvel, ahol 61,9% ez az arány, illetve a 2-ben, ahol pedig 80,3%.

Az eredmények alapján azt a tézist tudom megfogalmazni, hogy az életkor meghatározó tényezőként viselkedik a migrációs potenciál alakításában. Tehát a fiatalok jellemzően magasabb iskolázottsággal, magas nyelvismerettel rendelkeznek, jellemzően nem helyhez kötöttek az ingatlan alapján, így nagyobb hajlandóságot mutatnak a migrációra, és a magasabb bérszínvonal iránti igény nem jelenik meg a döntésük folyamán közvetlenül.

4.4. KUTATÁSI HIPOTÉZISEK TELJESÜLÉSE

A vizsgálati eredmények alapján összefoglalom a hipotéziseim következtetéseit.

Az első hipotézisem (H1), hogy a magyarok migrációs hajlandóságát a 21. század elején közvetlenül az életkor befolyásolja, míg a jövedelem, a magasabb bérszínvonal elérése csak közvetetten határozza meg.

Számos szocio-demográfiai jellemző hatással van a migrációs potenciálra a magyar munkaerőpiacon. A vizsgálatba bevont hat változó (a válaszadók neme, életkora, iskolai végzettsége, háztartás jellemzője: egyedül él vagy közösségben, nyelvismeret és jövedelem) közül 4 parciális hatása tekinthető szignifikánsnak. A kor negatív determinációja tekinthető a legjelentősebbnek a migrációs potenciál szempontjából, melyet követ a nyelvismeret, negatívan hatva a célváltozó értékére. Szintén igazolható, hogy a nem szerepe, mint dichoton változó negatív koefficiense, azaz a nők kevésbé tekinthetők mobilisnek a férfiakhoz képest. További megjelenő tapasztalat, hogy a válaszadók háztartásának jellemzője is statisztikailag igazolható, jelezve, hogy az egyedülállók nagyobb migrációs hajlandóságot mutatnak. A futatott modell érdekessége, hogy a jövedelmi helyzet megítélése, valamint az iskolai végzettség változó érdemben (adott feltételek mellett) nem gyakorolnak statisztikailag igazolható hatást a migrációs potenciálra (MP értékre).

Így a hipotézis (H1) teljes egészében bebizonyosodott, tehát igazolható, hogy a magyarok migrációs hajlandóságát (MP) a 21. század elején közvetlenül az életkor, és közvetten határozza meg a jövedelem.

A második hipotézisem (H2), hogy a magyarok költözési hajlandóságát a 21. század első évtizedében meghatározza az élethelyzet javítása, valamint a korábbi migrációs előélet.

A hipotézis vizsgálata során arra is keresem a választ, hogy a saját tulajdonú ingatlanban lakók mennyire tekinthetők mobilnak. Melyik demográfiai csoportra jellemző a magasabb migrációs potenciál, van-e összefüggés a jelenlegi státusz és a költözési hajlandóságot motiváló tényező között.

A vizsgálatok során megállapítottam, hogy a költözési szándék összefügg az élethelyzet, azon belül is a lakáskörülmények javításával. Megállapítottam, hogy aki saját tulajdonú ingatlanban lakik, azok is hajlandók a mozgásra, de jellemzően csak országon belül. A legalább átlagos jövedelműek élnek saját tulajdonú ingatlanban, jellemzően a 2-10.000 lakosú vagy nagyobb lélekszámú településeken. A bérlemény inkább a fiatalabbakra jellemző, és a nagyvárosokra koncentrálódik. Így megállapítható az előző összefüggés alapján, hogy az életkor determináló hatása mellett számít a lakáshelyzet jogviszonya a mobilitásban. Ugyanakkor összefüggés van a külföldi letelepedés és a jövedelemszint között, illetve a korábbi külföldi munkatapasztalat befolyásolja az újabb külföldi munkavállalási szándékot.

Az eredmények alapján a hipotézis (H2) igazolható, azaz a magyarok költözési szándéka mögött az élethelyzet javítása áll, és hatással van rá a korábbi migrációs előélet, de ennek ellenére mégis a külföldre való költözés lehetősége igen alacsony. Tehát megállapítom, hogy bár vannak motiváló tényezők, amelyek befolyásolják a magyarok vándorlási szokásait, de ezek nem olyan erősek, hogy nagyobb távolságokra hosszabb időre vagy véglegesen költözzenek.

A harmadik hipotézisem (H3), miszerint a migrációs hajlandóságot az életkor, a jövedelem, a nyelvtudás és az iskolázottság befolyásolja, megállapítható a változók kapcsolata és a köztük lévő erősségek, amely alapján útmodell segítségével vizsgálható a mobilitás jelensége.

Az eredmények alapján részben bizonyosodott be a hipotézisem. A kor közvetlen hatása a legjelentősebb, de a vizsgált utakon keresztül is kifejti hatását a migrációs hajlandóságra. Az életkor migrációs hajlandóságra gyakorolt negatív hatása a legmarkánsabban úgy jelenik meg, hogy az életkor növekedésével csökken a nyelvismeret, amely a migráció egyik kulcsfontosságú tényezőjének bizonyul. A kor közvetetten hatással van a migrációs előéletre is, vagyis jellemzően azok, akik nyelveket beszélnek, már rendelkeznek migrációs tapasztalatokkal és ennek birtokában mobilabbnak is bizonyulnak. Az életkor negatív determinációja az előbbi utakon az iskolai végzettség alakításán keresztül is kimutatható azáltal, hogy az életkor növekedésével csökken az iskolai végzettség színvonala, amely igazolhatóan alacsonyabb nyelvismeretet eredményez.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi migráció hosszú időre visszatekintő folyamat, az emberek határokon átnyúló vándorlása azonban a globalizálódó világunkban egyre nagyobb méreteket ölt. Az elmúlt fél évszázadban nagymértékben felgyorsuló globalizáció, valamint ennek révén a személyek áramlásának mind fizikai (olcsóbb, gyorsabb távolsági személyszállítás), mind pszichikai szempontból való (általánosságban elmondható, hogy az emberek rugalmasabbá váltak, helyhez kötöttségük mérséklődött) egyszerűsödése, és számos egyéb, a világpolitikai és világgazdasági szintéren végbemenő folyamat következtében, a határokat átlépő migráció igen jelentős méreteket ölt.

A nemzetközi migráció vizsgálatánál az európai uniós migrációra fókuszálva végeztem kutatásaimat. A 21. század elején az Európai Unió eddigi történelmének egyik legnagyobb kihívása előtt állt. A bővülés folyamata, az új tagállamok csatlakozása és integrálása az Európai Unió történelmében nem ismeretlen feladat, azonban annak volumene és a tagjelölt országok sajátos adottságai számos kérdést vetettek fel. Ezek közül talán a leghangsúlyosabb a személyek szabad áramlásának problémája volt. Az elmúlt, 20. századi Európát a kelet-nyugat irányú mobilitás jellemezte, amely a hidegháború miatt megakadt, de azóta folytatódik. A kommunikáció és a közlekedés fejlődésével, valamint ezek gyorsasága és olcsósága miatt, lehetővé vált, hogy az emberek nagy távolságokat áthidalva vándoroljanak, aktív hálózatokat hozzanak létre. A migránsok mozgása új gazdasági és társadalmi kapcsolatokat alakít ki, amelyek mind a fogadó országokra, mind a kibocsátó államokra befolyást gyakorolnak.

Ma a 21. századi migrációt vizsgálva, megállapítható, hogy a korábbi vándorlásokat leíró elméletek átalakulnak, illetve felbomlanak a globalizáció, illetve a technológiaváltások következtében. A mostani migrációt magyarázó elméletekben egyszerre jelenik meg a hálózatelmélet és a taszítás-vonzás elmélete. Valójában a push-pull elmélet újragondolása, racionalizálása történik. A hálózatok modelljén alapuló elméletek (világrendszer- és migrációs) valójában komplex (társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális) taszító és vonzó hatásokat magyaráznak, hiszen a hálózatban az egyes elemek látszólag véletlenszerűen helyezkednek el. Nincs ugyan hagyományos értelemben vett hierarchiájuk, azonban a véletlenszerűség sem jellemzi teljes mértékben. A hálózat „önépítő” ereje ugyanis azzal jár, hogy sajátos mintázatokat követő eloszlásban ugyan, de idővel olyan, úgynevezett „erősen kapcsolt” pontok jönnek létre, amelyeknek növekedése öngerjesztő. Azzal tehát, hogy több kapcsolatuk van, megnövekszik a képességük arra, hogy gyorsabban építsék még tovább ezeket a kapcsolatokat. A hálózatos rendszerben tehát gyorsan kialakul az egymással vetélkedő, de azért szigorú rend szerint együttműködő, „erősen kapcsolt” pontok hálózatának a struktúrája. A migránsok gyakran a korábban érkezett migránsok béreit és munkahelyeit veszélyeztetik, míg a befogadó ország munkaerőpiacán kiegészítő szerepet töltenek be.

A regionális kiegyenlítésben a migráció lehetőségei korlátozottak, a mobilitás hatására a regionális munkaerő-piaci különbségek nem változnak jelentősen. A kiegyenlítés elmaradását a mobilitás tökéletlensége mellett az is okozza, hogy a bérkülönbségekre csak nagyon kicsit érzékeny a munkaerő.

A magyarországi migráció kapcsán a csatlakozást megelőzően az Európai Unió egyes tagállamaiban (főleg Németországban és Ausztriában) egyre erősebben kapott hangot a tiltakozás és félelem a csatlakozó országokból, így Magyarországról érkező, feltételezhetően várható tömeges bevándorlás miatt.

Igaz, hogy a magyar lakosság csaknem fele életében már több alkalommal költözött úgy, hogy állandó lakhelyet váltott, és csak a megkérdezettek egyötöde nem költözött életében még soha. A költözési hajlandóság akár országon belüli, akár országhatárt átívelő, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között nagyobb arányú, mint az alacsonyabb végzettségűeknél. Továbbá a

megyeszékhelyeken élők a legaktívabb költözők. Azok, akik már költöztek életükben legalább egy alkalommal, legtöbbször a saját településen belül váltottak lakhelyet. A primer kutatásból az derült ki, hogy a válaszadók többsége a lakáshelyzetük javítása érdekében költözött, míg a második leggyakoribb okként a munkavállalást jelölték meg. A minta elemzése során kiderült, hogy a magyarok migrációs potenciálja igen alacsony, mert a válaszadók többsége még az átmeneti külföldre költözés lehetőségét is kizárta.

A magyarországi munkavállalás miatti migrációt vizsgálva kiderült, hogy a megkérdezettek 78,5%-a költözött már életében legalább egyszer, de csak 17,9%-a vallotta azt, hogy munkavállalás miatt költözött máshová. A költözések hátterében inkább a lakáshelyzet javítása állt. De a válaszadók közel fele nem zárta ki teljesen, hogy valaha külföldön munkát vállaljon. A vizsgálatból kiderült, hogy a nők nagyobb részaránya zárja ki a külföldi munkavégzés lehetőségét szemben a férfiakkal. A férfiak közül nagyobb hányad mondja azt is, hogy biztos, illetve talán vállal munkát külföldön, mint a nők esetében. Továbbá a kor előre haladtával csökken annak esélye, hogy valaki külföldön vállal munkát. A 18-39 éves korcsoportban, nagyobb arányban kívánnak munkát vállalni, míg idősebb korban az arányok jelentősen csökkennek. Az iskolai végzettség növekedésével csökken azok aránya, akik kizárják a külföldi munkavégzés lehetőségét. Minél magasabb az iskolai végzettség, annál nagyobb a külföldi munkavállalás lehetősége. Szignifikáns kapcsolat mutatható ki a jövedelem és a külföldi munkavégzés között is. A legalább átlagos jövedelemmel rendelkezők esetében nagyobb az esély arra, hogy biztosan vállalnak később munkát külföldön, mint a kevésbé tehetősek esetében. Tehát a jövedelem emelkedésével nő a külföldi munkavállalás lehetősége. Továbbá a megkérdezettek között, akik már korábban is dolgoztak külföldön, azok nagyobb esélyt látnak arra, hogy ismét külföldre menjenek, de az időtartamot tekintve a válaszadók többsége az éven belüli munkavégzést tartja elképzelhetőnek. Szignifikáns kapcsolat van továbbá az idegen nyelvtudás és a külföldi munkavállalás esélye között. Az idegen nyelvet nem beszélők csupán 20%-a tartja elképzelhetőnek a külföldi munkavállalást, míg az idegen nyelvet beszélők 57%-a vállalna külföldön munkát. A munkavállalás célországát szempontjából a megkérdezetteket két csoportba lehet osztani: vagy a közeli országokat, mint például Ausztriát és Németországot választják, ahol a közelség miatt könnyebb a hazautazás, és nem kell elszakadni a családtól; vagy Angliát és Írországot tartják elsődleges célpontnak, ahol már a csatlakozásunk után is szabadon vállalhattak munkát. Viszont azon megkérdezettek több mint fele, aki már korábban dolgozott külföldön újra vállalkozna külföldi munkára. A kor előre haladtával viszont csökken azok aránya, akik ideiglenesen külföldre költöznének valamilyen tevékenység folytatása céljából. A külföldi letelepedés esetében a magyarok szintén a szomszédos uniós országokat részesítik inkább előnyben. Kimutattam, hogy ha bár gyenge is a kapcsolat, de létezik összefüggés a saját ingatlan és az életkörülmények megcélzását előrevetítő külföldi munkavállalás között. Bár levonhatók különböző állítások, de nem szignifikáns a kapcsolat a nyelvet beszélők szintje és a jövedelmi szint között.

Tehát végső következtetésként azt lehet elmondani, hogy a magyarok nem jelentenek fenyegetést az európai uniós országokra, hiszen nagyon alacsony a magyarok költözési hajlandósága, valamint a külföldi munkavállalás esetén az egy éves időtartamot tekintik vonzónak. Bár a fiatalok és a magasabb iskolai végzettségűek körében magasabb a költözési szándék, de ezek mögött okként inkább a külföldi ismeretszerzés, nyelvtanulás áll.

Útmodell alapján az életkor migrációs hajlandóságra gyakorolt hatása bebizonyosodott, amely tovább bontható egy közvetett és egy közvetlen hatásra. Az eredmények azt mutatják, hogy a kor direkt hatása a jelentősebb, hiszen ez adja a nulladrendű korreláció értékének több mint 75%-át, míg a vizsgált utakon keresztül kifejtett hatás a fennmaradó részt. Az életkor növekedésével csökken a nyelvismeret, amely a migráció egyik kulcsfontosságú tényezőjének bizonyult. A kor hatása úgy is megjelenik a migrációs hajlandóságra, hogy közbe ékelődik a migrációs előélet is, vagyis jellemzően azok, akik nyelveket beszélnek, már rendelkeznek migrációs tapasztalatokkal és ennek birtokában mobilabbnak is bizonyulnak. Az életkor negatív determinációja az előbbi utakon az iskolai végzettség alakításán keresztül is kimutatható azáltal, hogy az életkor növekedésével

csökken az iskolai végzettség színvonala, amely igazolhatóan alacsonyabb nyelvismeretet eredményez.

Az alkalmazott migrációs potenciállal, mint egy indexszámmal kategorizálhatóak a magyarok.

Az 1. csoportba főként idősebb válaszadók kerültek, meglehetősen alacsony migrációs aktivitás mellett. Az alacsony migrációs potenciált az magyarázza, hogy az alacsony az iskolai végzettség, valamint a nyelvismeret hiánya. A legnépesebb klaszterbe a közepes migrációs hajlandósággal rendelkezők kerültek, akik jellemzően középkorúak, a csoportátlagnak megfelelő iskolai végzettséggel, azaz érettségivel, valamint szakmával rendelkeznek. Nyelvismeret vonatkozásában domináns az alacsony nyelvtudás, többség anyanyelvén kívül más idegen nyelvet nem beszél. A harmadik csoport írható le úgy, mint a legnagyobb migrációs hajlandósággal jellemezhető klaszter. A 30-as évei elején járó, főként magas iskolai végzettséggel és leginkább középfokú nyelvtudással jellemezhető csoportba 330 válaszadó került besorolásra.

Az alacsony migrációhoz az is hozzájárul, hogy a magyarok kevésbé mobilak, nem hagyják maguk mögött a családot, a barátokat és a vagyontárgyaikat (elsősorban az ingatlanokat) a bizonytalanért, még akkor sem, ha igen kedvezőek a bérek. Az is elmondható, hogy elsősorban a képzett fiatalok körében lehet számítani nagyobb arányú munkaerő migrációra, és döntően rövidebb és csak ritkán hosszabb időre. Ezzel az uniós tagállamok fiatal, dinamikus és magasan képzett munkaerőre tehetnek szert. Elmondható tehát, hogy az EU gazdagabb országai mindazokat befogadják majd, akire szükségük van. Magasan képzett értelmiségiek és szakmunkások általában könnyen fognak maguknak munkát találni, a fiatalok, nyelvet beszélők és nem házasok még inkább. Mindenkit igyekezni fognak távol tartani, aki túlkínálati szakmákból jön. Hangsúlyoznám, hogy a szabad munkaerőmozgás következtében Európában megjelenő magyar munkaerő nem befolyásolja, és semmi esetre sem változtatja meg az uniós szintű munkaerő-piaci feltételeket. Viszont a növekedésre és a foglalkoztatásra fókuszálva, ehhez segíteni kell a hazai munkaerőpiacon:

- a munkahelyi termelékenység és a munka minőségének fejlesztését;
- a munka életciklus alapú megközelítésének elősegítését;
- integráló szemléletű munkaerőpiac megvalósítását, a munka vonzóbbá és hatékonyabbá tételét;
- a munkaerő-piaci igényeknek való megfelelés javítását az allokációs szolgáltatások modernizációján és hatékonyságának javításán keresztül;
- a rugalmasságnak a foglalkoztatás biztonságával együtt járó elősegítését és a munkaerőpiac szegmentálódásának csökkentését;
- foglalkoztatás-barát bérek és más munkalehetőségek növekedésének biztosítását;
- a humán erőforrás terén tett befektetések kiterjesztését és javítását; valamint
- az oktatási és képzési rendszereknek az alkalmasság új követelményeire figyelemmel történő kiigazítását.

Így egy hatásos stratégia kialakításánál a regionális és lokális viszonyokat figyelembe véve a következő lehetőségeket érdemes beépíteni a migrációs politikába, szem előtt tartva a szubszidiaritást:

- foglalkoztatás és képzettség alapú befogadás:
 - rendkívüli képességekkel rendelkezők vagy magas képzettségűek előnyben részesítése azzal a kitételrel, hogy saját szakterületükön kell elhelyezkedni;
 - a szükséges képzetlenek (3D-s munkákra) számára esetleges limitek meghatározása (csak az EGT-n kívülről érkezőkkel szemben);
 - munkahelyteremtő befektetők vonzása azzal a kitételrel, hogy hazai munkavállalókat alkalmaznak és/vagy hazai beszállítókat;
- beilleszkedés folyamatának segítése (oktatás területén felzárkóztatás, nyelvtanulás támogatása, kulturális együttélés segítése, a tolerancia index javítására tett intézkedések stb.).

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

Idegen nyelvű folyóiratcikkek:

1. Huzdik Katalin (2007): Analysis of maintenance of rural communities and population's influential factors in Hungary. Cereal Research Communications. Volume 35, Number 2/June 2007. Akadémiai Kiadó pp. 505-508. ISSN 0133-3720
2. Huzdik Katalin (2007): Migration trends in the Eastern-European countries after the accession. Scientiarum Polonorum Acta, Oeconomia 6 (3) 2007 Warszawa pp. 33-40. ISSN 1644-5707
3. Huzdik Katalin (2008): The change of agricultural employment in the Hungarian regions and the migration. Cereal Research Communications. Volume 36. Suppl. 3. 2008. Akadémiai Kiadó pp. 2003-2006. ISSN 0133-3720
4. Katalin Huzdik – Zoltán Schwang – István Takács (2010): Emigration research due to the living conditions in Hungary. Contemporary Management Quarterly 1/2010 Krakow pp. 49-58. ISSN 1643-5494
5. Katalin Huzdik – Zoltán Schwang – István Takács (2010): Analysis of Employees Emigration in Hungary. Zarzadzanie Publiczne 1-2 (9-10)/2010 Krakow pp. 53-65. ISBN 978-83-233-3074-5 ISSN 1896-0200
6. Dániel Béres – Katalin Huzdik (2012): Financial Literacy and Macro-economics. Public Finance Quarterly 2012/3 pp. 298-312. HU ISSN 0031-496-X

Magyar nyelvű folyóiratcikkek:

1. Huzdik Katalin (2007): Az EU támogatáspolitikájának várható hatásai a munkaerőpiac fejlődésére a 2007-2013-as időszakban. A Gazdálkodás 20. számú különiadása 2007. 51. évfolyam 20. különiadás pp. 42-50. ISSN 0046-5518 INDEX: 25 341
2. Huzdik Katalin (2007): Migrációs trendek a kelet-európai országokban a csatlakozás után. Annales Academia Budapestiensis Communicationis et Negotii. Budapest 2007. pp. 124-133. ISBN 978 963 7340 59 8
3. Takács Emese – Huzdik Katalin (2008): A magyarországi immigráció trendjei az elmúlt két évtizedben. BULLETIN of the Szent István University. Gödöllő 2008. pp. 87-101. ISSN 1586-4502
4. Béres Dániel – Huzdik Katalin (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. Pénzügyi Szemle LVII. évf. 2012/3. szám pp.322-336. HU ISSN 0031-496-X
5. Béres Dániel – Huzdik Katalin – Kovács Péter – Németh Erzsébet: Hitel és attitűd: a magyar fiatalok viszonyulása a hitelekhez – Megjelenés alatt
6. Huzdik Katalin – Baranyai Zsolt – Takács István: Migrációs hajlandóságot befolyásoló tényezők statisztikai elemzése a fenntartható fejlődés aspektusaiból – Tapasztalatok az útmodell alapján – Megjelenés alatt
7. Huzdik Katalin – Baranyai Zsolt: Migrációs hajlandóságot befolyásoló tényezők statisztikai elemzése a fenntartható fejlődés aspektusaiból – Egy empirikus kutatás tapasztalatai és észrevételei – Megjelenés alatt
8. Huzdik Katalin – Béres Dániel – Németh Erzsébet: Vállalkozói aktivitás versus pénzügyi kultúra empirikus vizsgálata a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében – Folyamatban a publikálás

Kutatási jelentések:

1. Béres Dániel – Huzdik Katalin – Dr. Kovács Péter – Sági Ákos – Dr. habil Németh Erzsébet: Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról. Kutatási jelentés. 2013. június p. 40. ISBN 978-615-5222-06-1

Nemzetközi konferencia kiadvány:

1. Huzdik Katalin (2006): Migration in the labour market of the European Union. 4th International Conference for Young Researchers of Economics, Szent István Egyetem, Gödöllő, Hungary, 2-4 October 2006. pp. 166-175. ISBN 963 9483 66 4ö, ISBN 963 9483 68 0
2. Huzdik Katalin (2007): Analysis of labour migration and economic potential of regions. 1st Mediterranean Conference of Agro-food Social Scientists, 103rd EAAE Seminar “Adding Value to the Agro-food Supply Chain in the Future Euromediterranean Space”, Barcelona, Spain, April 23-25, 2007. CD:\Poster Papers\Poster Session\PS: 2. C. Rural Development/Management of natural resources\ PS: 2. C. 1. pp.18.

Hazai konferencia kiadvány:

1. Huzdik Katalin (2006): A szezonális munkaerő migráció a mezőgazdaságban. XLVIII. Georgikon Napok, Keszthely 2006. szeptember 21-22. „Agrárgazdaság, vidék, régiók multifunkcionális feladatok és lehetőségek”. Tudományos konferencia kiadványa. (Magyar és angol nyelvű összefoglalóval.) 43. p. ISBN 963 9639 11 7. CD kiadvány: CD:\GN2006\Teljes anyagok 2006 \Huzdik Katalin.doc. 7 p. ISBN 963 96 39 12 5.
2. Huzdik Katalin (2007): A magyarországi régiók gazdasági potenciálja és a munkaerő-forgalom közötti kapcsolat vizsgálata. Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Agrárinformatika. AVA3 Nemzetközi konferencia. Debrecen 2007. március 20-21. CD kiadvány: CD:\presentation\yms1\9pdf. 12 p.
3. Huzdik Katalin (2007): Az agrárfoglalkoztatás alakulása a magyarországi régiókban. XIII. Ifjúsági Tudományos Fórum, Keszthely 2007. március 22. CD kiadvány: CD:\Közgazdaságtan - Agrárgazdaságtan\Huzdik Katalin.pdf. 7 p.
4. Takács Emese – Huzdik Katalin (2007): A magyarországi immigráció trendjei az elmúlt két évtizedben. Tradíció és Innováció Nemzetközi tudományos Konferencia. Gödöllő, 2007. december 3-6. CD kiadvány CD:\ Proceedings/ Contributed papers/ International trends/ Takács Emese - Huzdik Katalin.pdf. 13 p. ISBN 978-963-9483-85-9